

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2002.
2. Красножан Ж.В. Пропедевтична підготовка першокурсників до вивчення лінгвістичних дисциплін // Актуальні проблеми викладання філологічних дисциплін. – Херсон, 2003. – С. 123-125.
3. Красножан Ж.В. Актуальні проблеми мовленнєвої діяльності студентів-філологів // Печатное слово. – Херсон, 2004. – С. 49-51.
4. Пентилок М.І. Концептуальні засади мовної освіти як засоби інтелектуального і духовного розвитку особистості: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон, 1998. – С. 14-18.
5. Тропіна Н.П. Роль навчального курсу “Вступ до мовознавства” у підготовці викладачів іноземних мов // Печатное слово. – Херсон, 2004. – С. 62 – 64.

УДК 37.013.77

Кулик С.М.

ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Зміна поведінки людини у соціальній сфері, невідповідність своїм соціальним функціям, призводить до психологічного й емоційного зрушення; дисфункції між професійною роллю і особистісними якостями суб'єкта; “ефектив неадекватності”; професійного вигорання як різновиду професійного стресу; агресивності як прояву дезадаптації [4–6].

Важливо знати та усвідомлювати всім, що проблема професійної адаптації актуальна для різних сфер соціального життя. Вона має широкий спектр об'єктів, тому, на наш погляд, вирішення цієї проблеми можна вважати важливим процесом досягнення ефективності узгодженості і гармонійності функціонування особистості у соціальній і професійних сферах. Ця нагальна проблема виступає предметом нашого дослідження.

Питаннями адаптації особистості вченими приділялось багато уваги, відображують сутність адаптації особистості (О.Г.Балл, Ю.А.Урманцев, А.В.Фурман), вивчення особливостей професійної адаптації (А.А.Алдашева, Н.П.Лукашевич, О.О.Русалінова, А.А.Ясюкова та ін.) специфіки професійної адаптації вчителів (С.В.Овдей, В.А.Семиченко, О.Г.Солодухова, Н.О.Чайкіна та ін.). Аналіз психолого-управлінської літератури свідчить, що проблема адаптації особистості знайшла досить широке відображення в роботах, присвячених адаптації працівників у промисловості (А.А.Алдашева, В.Н.Безносіков, М.П.Будякіна, Т.Н.Вершиніна, І.А.Георгієва, Г.Д.Долинський, О.М.Зотова, І.О.Мілославова, Н.П.Лукашевич, Л.М.Растова, О.О.Русалінова, Н.А.Свиридов, Н.А.Сирнікова, Є.В.Таранов та ін.), науці (П.Г.Белкін, С.О.Кугель, Т.Л.Кончанін, О.М.Нікандров, А.А.Ясюкова та ін.) та інших сферах діяльності.

Адаптація – пристосування будови і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища, яке спрямоване на збереження гомеостазу. Це одне з центральних понять біології, що широко застосовується у теоретичних концепціях і трактує взаємини індивіда й оточення як процес гомеостатичного урівноваження гештальтпсихологія, теорія інтелектуального розвитку Ж.Піаже [5]. Вивчення фізіологічних регуляторних механізмів адаптації має велике значення для рішення прикладних проблем психофізіології, медичної психології, ергономіки та інших психологічних дисциплін.

Адаптація розуміється як процес урегулювання і гармонізації взаємодій особистості із зовнішнім середовищем шляхом поступового зменшення ступеня неузгодженості між людиною та зовнішнім оточенням. Адаптація значною мірою обумовлена рівнем особистісної саморегуляції і відбувається у формі взаємообумовлених змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі під впливом факторів адаптації (зовнішні вимоги, умови діяльності, соціально-психологічні фактори тощо).

Адаптацію у широкому значенні трактують як процес пристосування індивідуальних та особистісних якостей до життя та діяльності людини в умовах, що змінюються; як активну взаємодію особистості та середовища залежно від ступеня її активності або як перетворення середовища згідно з потребами, цінностями й ідеалами особистості, або як переваги залежності особистості від середовища; як зміни, що супроводжують на рівні психічної регуляції, становлення (та відновлення), збереження динамічної рівноваги у системі “суб’єкт праці – професійне середовище” [4].

У соціальній психології виділяють два види адаптації. *Професійна адаптація* – це визначений рівень оволодіння професійними навичками й уміннями, формування професійно необхідних якостей особистості, розвиток стійкого позитивного інтересу і відношення до обраної спеціальності. *Соціально-психологічна адаптація* – це включення працівника у систему взаємин, що характеризують конкретну групу. Соціально-психологічна і професійна адаптації пов’язані між собою і впливають одна на одну. Дослідження показують, що швидкість і якість засвоєння професійних знань і навичок обумовлені особливостями соціально-психологічної адаптації на підприємстві [5].

Професійна адаптація – це складний, багатоплановий процес, в якому беруть участь і сам індивід, і колектив як елемент середовища його життєдіяльності. Під час професійної адаптації формуються деякі специфічні професійно важливі якості особистості, які є необхідною умовою успішного оволодіння даною спеціальністю. У цьому випадку відбувається адаптація до підприємства, яка пов’язана: з включенням нового робітника у загальний ритм праці, з узгодженням своїх трудових зусиль з діями інших членів колективу; з встановленням необхідного психологічного контакту і взаєморозуміння; з виробленням нового життєвого стереотипу особистості, що зумовлений її входженням у новий колектив; із засвоєнням норм, цінностей і традицій цього колективу; а також, з подоланням протиріч між очікуваннями особистості, її професійною підготовленістю, з одного боку, та характером реальних вимог, конкретними умовами праці, щоденною практикою, з іншого [2; 6].

Результатами нашого дослідження, що було зосновано на вивченні та узагальненні наукових джерел є класифікація основних видів професійної адаптації та функції професійної адаптації, що представлені у таблицях 1-2. Перелік основних видів професійної адаптації представлений нами у вигляді класифікації на основі вивчення джерел у таблиці 1. Таблиця 1 свідчить про складний багатогранний процес професійної адаптації до організації. Різні види адаптації здійснюються одночасно та взаємовпливають один на одного.

До критеріїв видів професійної адаптації ми віднесли наступні: етапи включення, спрямованість, механізми здійснення, сфери діяльності особистості в організації, ступінь перебудови, форми активності, типи пристосувальних реакцій (ступінь активності впливу на середовище), тривалість, ступінь пристосованості.

Таблиця 1.

Перелік основних видів професійної адаптації

№	Критерії для виділення видів адаптації	Види адаптації	Автори, що досліджували
1	2	3	4
1.	Етапи включення	– первинна – вторинна	М.В.Дмитрієва, О.І.Зотова, Р.У. Ісмаїлов, Н.К. Кряжева, Г.С.Нікіфоров, А.Л.Свенцицький, В.М.Снеткова Л.А.Ясюкова та ін.
2.	Спрямованість	– прогресивна (регресивна) – гомеостатична – прагматична	В.Г.Крисько та ін.
3.	Механізми здійснення	– добровільна – примусова	В.Г.Крисько та ін.

4.	Сфери діяльності особистості в організації	<ul style="list-style-type: none"> – суспільно-політична – соціально-економічна – виробнича – культурна – міжособистісна – особистісна 	М.Дамідавічюс, Р.У.Ісмагілов, О.Л.Журавльов, Л.Г.Коваль, Є.С.Кузьмін, Б.Ф.Ломов О.Г.Мороз, С.В.Овдей О.О.Похатілов, А.Н.Свиридов, М.І.Скубій, В.О.Сластьонін, О.Г.Солодухова, Є.В.Таранов, М.І.Педаяс, Р.Х.Шадріков, Т.С.Яценко та ін.
1	2	3	4
5.	Ступінь перебудови	<ul style="list-style-type: none"> – переадаптація – переадаптація – реадаптація – дисадаптація – дезадаптація 	К.А.Альбуханова-Славська, А.Л.Мацкевич, І.О.Сабанадзе, В.А.Семіченко та ін.
6.	Форми активності	<ul style="list-style-type: none"> – активна – пасивна 	Д.О.Андрєєва, С.В.Овдей, Н.А.Леонтєв, О.Г.Мороз, І.О.Милославова, П.О.Просецький, О.Л.Свенцицький, В.Ф.Сержантов, Т.В.Снегерьова, Ж.Піаже, А.А.Ухтомський, N.A.Brady та ін.
7.	Типи пристосувальних реакцій (ступінь активності впливу на середовище)	<ul style="list-style-type: none"> – формальна – конформна – творча 	О.Ф.Лазурський, А.Л.Мацкевич, М.І.Педаяс, Т.І.Ронгінська, О.Г.Солодухова та ін.
8.	Тривалість	<ul style="list-style-type: none"> – довготривала – миттєва 	Ф.З.Меєрсон та ін.
9.	Ступінь пристосованості	<ul style="list-style-type: none"> – внутрішня (генералізована) – зовнішня (інструментальна) – змішана 	В.Г.Крисько та ін.

Огляд літератури дає можливість виділити групи функцій професійної адаптації (таблиця 2).

Проаналізувавши різні підходи авторів до функцій професійної адаптації, ми виділили такі основні групи функцій професійної адаптації: внутрішні (розвиток особистості) та зовнішні (включення у загальну організаційну систему).

З психологічної точки зору професійна адаптація – це розвиток особистості, який у гносеологічному ракурсі виступає як функція усвідомлення невідповідностей, у аксіологічному – як функція стимулювання змін і узгодження цінностей, установок тощо, у праксеологічному – формування навичок, в афективному – досягнення емоційної сталості і збалансованості. У зовнішньому – формування комплексу знань, вмінь та навичок, відношень, активності, які забезпечують підвищення загальної ефективності організації, досягнення рівня компетентності необхідного для організаційної системи.

Будь-яка зміна оточення звичного для людини або перехід індивіда до іншого середовища – причина виникнення адаптивної потреби, яка водночас і стимул, і результат усвідомлення необхідності адаптації, і початок реалізації професійної та виробничої адаптації [1]. Отже, професійна адаптація – це переривчастий покроковий процес досягнення особистістю в організації нового внутрішнього стану, кожний з яких у більшості випадків ініціюється ситуативною проблемою або завданням.

Функції професійної адаптації

№	Функції професійної адаптації	Автори, що досліджували
I.	Внутрішні	
1.	Підвищення потужності функціональних систем для досягнення майбутньої ефективності, що виявляється у поступовому підвищенні рівня складності проблем, з якими особистість може успішно справитися	А.А.Алдашева, Ф.Б.Березін, Р.М.Грановська, М.Г.Дяченко, М.Єрмоленко, А.Г.Ковальов, Л.Н.Корнєєва, О.Г.Мороз, В.І.Натаров, С.В.Овдей, В.Ю.Селін, В.А.Семіченко, М.І.Скубій, А.Шпак та ін.
2.	Усвідомлення сукупності і системної цілісності завдань саморозвитку, що відповідають і забезпечують професійну адаптацію та особистісних невідповідностей наявного рівня розвитку потребам діяльності (гносеологічний аспект)	
3.	Стимулювання, взаємопроникнення узгодження на особистісному рівні психосемантичних систем: цінностей, соціальних установок, суб'єктивних конструктів (аксіологічний аспект)	
4.	Формування загальних та спеціальних навичок необхідних конкретній організації, переведення типових дій та операцій на рівень автоматичного виконання, що у граничному розумінні відповідає досягненню професійної майстерності (праксеологічний аспект)	
5.	Досягнення особистістю у ході виникнення емоційно-стресових ситуацій нового рівня внутрішньої емоційної збалансованості більш відповідної потребам діяльності (афективний аспект)	
II.	Зовнішні	
1.	Переорієнтація особистісних цілей та пріоритетів робітника на цілі організації	Ю.Е.Волков, Н.О.Єршова, К.М.Завадський, Г.І.Заславська, О.І.Зотова, Г.А.Китвель, А.І.Кітов, Е.С.Кузьмін, Н.П.Лукашевич, О.Г.Мороз, В.П.Моченов, М.Ю.Наумова, В.В.Новиков, Б.Д.Паригін, М.І.Педаяс, С.Н.Пустовалов, А.М.Растова, Е.Й.Рогов, М.С.Рубажябічене, А.А.Русалінова, В.А.Семіченко, Н.Дж.Смелзер, Е.В.Таранов, І.О.Ходаков, Г.І.Хорошев, Т.Шибутані, А.В.Филипов, Г. Югай, В.А.Ядов та ін.
2.	Включення особистості у систему офіційних, неофіційних, рольових і статусних відносин	
3.	Стимулювання та засвоєння професійних і психологічних компонентів діяльності у межах конкретної посади	

Кінцева мета процесу професійної адаптації може бути окреслена наступним збірним переліком характеристик: включення в організацію; освоєння нових видів соціальної та професійної діяльності; досягнення професійної соціальної компетентності; узгодженості і пристосованості до її умов, потреб і цілей; активне пристосування до соціальних і професійних характеристик організації, включення у систему організаційних відносин; досягнення внутрішньої рівноваги, емоційної стійкості, розвитку кар'єри, адекватного реагування; орієнтацій в особистісні погляди, переконання, установки та цінності; пристосування до нових умов; адекватне сприйняття доквілля; вироблення системи ставлень, форм спілкування з оточуючими; здатності до навчання праці, творчості; задоволеність працею та діяльністю; розвитку стійкого позитивного відношення до професії; вироблення адекватних діяльності способів реагування; перетворення організаційних норм та ідеалів.

Підсумовуючи, професійну адаптацію можна визначити, як процес врегулювання взаємодій, обумовлений рівнем особистісної саморегуляції, процес зниження ступеня неузгодженості між людиною та середовищем у біологічному, фізіологічному, екологічному, операційному, інформаційному, комунікативному, особистісному та соціально-психологічному аспектах, шляхом одночасних змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

На нашу думку, професійна адаптація – це складний, багатоплановий процес, в якому беруть участь і сам індивід, і колектив як елемент середовища його життєдіяльності, оволодіння професійними навичками й уміннями, формування професійно необхідних специфічних професійно важливих якостей особистості, які є необхідною умовою успішного оволодіння спеціальністю, розвиток стійкого позитивного інтересу і відношення до обраної спеціальності, узгодження вимог професії, які змінюються, із сукупністю знань, умінь і навичок особистості, що формують у неї гнучку соціально-професійну позицію у системі формальних і неформальних відносин у трудовому колективі. Аналіз різних підходів до функцій професійної адаптації дав змогу розділити їх на внутрішні (розвиток особистості) та зовнішні (включення у загальну організаційну систему).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ершова Н.А. Творческая активность педагогической деятельности молодых учителей как фактор профессиональной адаптации. Дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.07. – М., 1987. – 204 с.
2. Кокун О.М. Моніторинг та корекція психофізіологічної адаптації спортсменів вищої кваліфікації. Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.02. – К., 1997. – 218 с.
3. Кулик С.М. Психологічні особливості управління професійною адаптацією вчителів: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2004. – 224 с.
4. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза. Дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01. – К., 1983. – 430 с.
5. Словарь-справочник по психологической диагностике / Сост. Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов. – К.: Наукова думка, 1989. – 200 с.
6. Солодухова О.Г. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації. Монографія. – Донецьк.: ТОВ “Лебідь”, 1996. – 176 с.
7. Семиченко В.А. Психология деятельности. – К.: Издатель Эникс А.Н., 2002. – 248 с.

УДК 378

Кух А.М.

СИСТЕМНО-ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

Розглядаючи дидактику фізики як невід'ємну компоненту педагогічної освіти студентів фізико-метематичних спеціальностей і як складову фізичної підготовки з таких